

Butrimonių šnektos vyriškojo linksniavimo daiktavardžių kamienų mišimas

Rima Bakšienė¹, Kristina Gecevičiūtė²

¹ Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra
T. Ševčenkos g. 31, Vilnius, rima.baksiene@leu.lt

² Lietuvos edukologijos universitetas, Lietuvių kalbotyros ir komunikacijos katedra,
T. Ševčenkos g. 31, Vilnius, kristina.geceviuciute@lf.leu.lt

Anotacija. Straipsnyje aptariami Butrimonių šnektos, esančios pietų ir vakarų aukštaičių paribyje, vyriškojo linksniavimo daiktavardžių kamienų mišimo atvejai. Tyrimo medžiaga – tarminiai tekstai, įrašyti 2012–2013 metais. Daugiausia dėmesio straipsnyje skiriama atskirų kamienų linksnių galūnėms apžvelgti, taip pat bandoma nustatyti priežastis, dėl kurių vyksta kamienų mišimo procesas.

Išanalizavus Butrimonių šnektos vyriškojo linksniavimo daiktavardžių kamienų mišimo atvejus, paaiškėjo, kad dažniausiai mišimas vyksta dėl produktyvesniųjų kamienų įtakos. Labai dažnai vieno, paprastai neproduktyvaus, kamieno daiktavardžiai linksta perimti kito, produktyvesniojo, kamieno galūnes. Pasitaiko atvejų, kai vartojamos abi gretiminės tam tikrų linksnių formos.

Esminiai žodžiai: daiktavardis, vyriškasis linksniavimas, kamienų mišimas, paradigma, kamieno produktyvumas.

Įvadinės pastabos

Butrimónys – miestelis Alytaūs rajone, esantis Plasaūpės upelio aukštupyje, apie 20 km į šiaurės rytus nuo Alytaūs. Miestelis įsikūręs penkių kelių sankryžoje. Iš Butrimonių eina keliai į Stākliškes, Ōnuškį, Pivašiūnus, Alýtų, Pūnią. Turima labai graži legenda, pasakojanti apie miestelio pavadinimo atsiradimą. Pasakojama, kad miestelyje anksčiau gyveno prekybininkas, vardu Bùtrimas. Daugelis gyventojų pastebėjo, jog jis įsikūrė gražioje ir naudingoje verslui vietoje. Valstiečiai kėlėsi arčiau prekybos centro.

Taip įsikūrė kaimas, vėliau miestelis, kuris gavo pirmojo gyventojų – prekybininko Butrimo – pavadinimą (Anušauskienė, 2007, 15).

Butrimonių apylinkės išsidėsčiusios vakarų aukštaičių kauniškių ir pietų aukštaičių paribyje, todėl lietuvių dialektologų darbuose iki šiol nemažai diskusijų kelia klausimas, kuriai tarmei jas reiktų priskirti. Remdamasis K. Jauniaus – A. Salio tarmių klasifikacija, K. Morkūnas (1994, 84) išskyrė *priedzūkį* – kai kuriomis ypatybėmis dzūkams artimą, bet nedzūkuojančią vidurio–pietų aukštaičių dalį; jam priskyrė ir Butrimonių šnektą. Ž. Markevičienė (2001, 32) Butrimonis linkusi laikyti tarpine vakarų–pietų aukštaičių šnektą. *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatijoje* (2004, 77) aprašomos skiriamosios ypatybės tarsi rodytų, jog Butrimonis priskirtini pietų aukštaičių tarmei, tačiau šio leidinio tarmių žemėlapyje jie atsiduria vakarų aukštaičių kauniškių plote (LKA žymimi 611 punktu). Akivaizdu, kad tai pereiginė šnektą, ir šiomis dienomis turinti kauniškių ir pietų aukštaičių ypatybių. Butrimonių šnektą puikiai išlaiko dvigarsius *am, an, em, en* bei turi nosinius balsius *ą, ę*, pvz.: *kaĩ.paː, raĩ.kaː*, būdingus vakarų aukštaičiams kauniškiams. Nosinių balsių siaurinimas, būdingas pietų aukštaičiams, joje pasitaiko labai retai.

Lietuvių dialektologų jau ne kartą minėta, jog šnektų fonetinių vienetų raida dažniausiai sukelia ir morfologijos lygmens pokyčius. Dėl įvairių žodžio galo fonologinių ir morfologinių pakeitimų gali atsirasti vienodų formų toje pačioje ar skirtingose paradigmose (vertikalusis ir horizontalusis sinkretizmas), o tai skatina dar platesnius morfologinės sistemos kitimus – žodžių perėjimo iš vieno kamieno į kitą ar kamienų mišimo procesus (plačiau žr. Rosinas, 2000, 59).

Šio straipsnio **tikslas** – išsamiai apžvelgti visus galimus Butrimonių šnektos vyriškojo linksniavimo tipo daiktavardžių kamienų mišimo atvejus. Atliekant tyrimą naudotasi šiais metodais: tiriamuoju, aprašomuoju, tiesioginio stebėjimo ir lyginamuoju. Butrimonių šnektos daiktavardis tirtas sinchroniniu principu, nesigilinant į kalbos istoriją, analizuojamos tik dabartinio laikotarpio šnektos ypatybės.

Kamienų tarpusavio sąveika lingvistinėje literatūroje paprastai vadinama kamienų mišimu (Markevičius, 2009, 186). Lietuvių kalbos tarmėse tai gana dažnas reiškinys, būdingas ir tiriamajai Butrimonių šnektai. Gana plačiai šį reiškinį savo darbuose yra aprašę kalbininkai J. Kazlauskas (1968, 1980) ir Z. Zinkevičius (1966). Norint nustatyti kamienų mišimo atvejus, remiamasi šnektos daiktavardžių linksniavimo paradigmomis. Linksniavimu kalbotyroje vadinamas žodžių kaitymas linksniais ir skaičiais. Vardažodžiai linksniuojami remiantis senaisiais kaitybės kamienais ir dabartinių daiktavardžių kamiengalių balsiais (DLKG, 2006, 68).

Išanalizavus tiriamosios šnektos daiktavardžių paradigmas, galima teigti, jog kamienų sąveika šnekte yra trejopa. Pirmiausia minėtinas kai kurių žodžių ištisinis perėjimas iš vieno kamieno į kitą – tuomet visos paradigmos formos įgauna kito kamieno galūnes, pavyzdžiui, taip yra atsitikę su žodžiais *kúgis* ‘kūgis’, *gi.vulĩs* ‘gyvulys’, *piršlĩs* ‘piršlys’. Kitas atvejis – kai susidaro mišri paradigma, kurioje kito kamieno fleksijas perima ne

visi, o tik keli linksniai, pvz.: *tuŗ.gus* ‘turgus’, *medùs* ‘medus’, *piēt.u.s* ‘pietūs’¹. Randa ma ir tokių kamieno mišimo atvejų, kai vienoje paradigmoje pasitaiko kelių kamienų galūnių, pvz.: *ēģlùs* ‘ėglis’, *pōpieris* ‘popierius’.

Toliau nuosekliai aptarsime Butrimonių šnekto vyriškojo linksniavimo daiktavardžių kamienų sąveikos atvejus. Atskirai bus aptarti svarbiausi kamienų mišimo variantai. J. Kazlauskas yra pastebėjęs (1968, 206), kad kamienų perėjimas iš vieno į kitą būna nevienodo laipsnio. Kamienų tarpusavio sąveika paprastai tuo intensyvesnė, kuo abu kamienai turi daugiau suvienodėjusių linksnių formų galūnių (Markevičius, 2009, 189).

Vyriškojo linksniavimo tipo kamienų mišimas

Vyriškajam linksniavimo tipui priklausantis *u* kamienas neproduktyvus nei bendrinėje kalboje, nei Butrimonių šnektoje. Dėl šios priežasties pastebimas artimas kamieno ryšys su produktyvesniu ir gausesniu *a* kamieniu. Kaip teigia Z. Zinkevičius (1980, 237), *a* kamienas dažnai braunasi ne tik į daugiskaitos, bet ir į vienaskaitos paradigmą. Viso to priežastimi Z. Zinkevičius įvardija fonetinių vienaskaitos galininko linksnių galūnių sutapimą, plg. *tuŗgų* ir *viļkq > viļkų* (1966, 252). Ši tarminė ypatybė būdinga ir tiriamajai Butrimonių šnektai – joje siaurinamas galūnės balsis *q*. Taigi glaudi *u* kamieno sąveika su *a* kamieniu atsispindi toliau pateikiamose paradigmosose.

u ir *a* kamienų mišimas

Galima išskirti keletą svarbiausių kriterijų, lemiančių *u* ir *a* kamienų mišimą. Abu kamienai priklauso tam pačiam vyriškajam linksniavimo tipui bei yra tos pačios giminės. Kamienas *u* yra neproduktyvus, o *a* – produktyvus. Abiejų kamienų daiktavardžiai turi suvienodėjusių formų galūnių (žr. toliau pateikiamas paradigmas). Visi šie veiksniai leidžia *u* kamieniui perimti kai kurias *a* kamieno fleksijas.

Kamienas *u* šnektoje negausus, tirtuose tekstuose rasta tik 12 vartojamų žodžių, priklausančių šiam kamieniui: *alùs* ‘alus’, *cùkrus* ‘cukrus’, *dangùs* ‘dangus’, *lietùs* ‘lietus’, *medùs* ‘medus’, *midùs* ‘midus’, *piēt.u.s* ‘pietūs’, *su.nùs* ‘sūnus’, *tuŗ.gus* ‘turgus’, *vidùs* ‘vidus’, *viršùs* ‘viršus’, *žmo.gùs* ‘žmogus’.

Tačiau šnektoje ne visos *u*-kamienės formos perėmusios *a* kamieno fleksijas. Z. Zinkevičiaus nuomone (1966, 253), *u* kamieno galūnė geriau išlaikoma tuo atveju, jeigu ji yra kirčiuota. Taip pat manoma, kad *u* kamieniui būdingas fleksijas geriau išlaiko vienaskaitiniai arba daugiskaitiniai daiktavardžiai. Šie pastebėjimai būdingi tiriamajai

¹ Konkretūs mišimo atvejai pateikiami analizuojant tolimesnes paradigmas.

Butrimonių šnektai. Kirčiuotos žodžių galūnės geriau išlaikomos, pvz.: *lietus* 'lietus', *alus* 'alus', *viršus* 'viršus'.

Palyginkime dabartinės Butrimonių šnektos vyriškojo linksniavimo *u* ir *a* paradigmą.

u kamienas

V. *su.nùs* ~ sūnus¹
K. *su.naũ.s* ~ sūnaus
N. *súnu* ~ sūnu
G. *súnu*. ~ sūnų
Įn. *su.nuĩ.* / *súnu* ~ sūnumi
Ines. *su.nuĩ.*³ ~ sūnuje
Ill. *su.nuĩ.* ~ į sūnų
Š. *su.naũ.* ~ sūnau

a kamienas

Vienaskaita

V. *bá.ržas* ~ beržas
K. *bá.ržo.* ~ beržo
N. *bá.ržu* ~ beržui
G. *bá.rža.* / *bá.ržu.*² ~ beržą
Įn. *bá.ržu* ~ beržu
Ines. *beržè* ~ berže
Ill. *beržai.* ~ į beržą
Š. *bá.rže* / *bá.ržas* ~ berže

Daugiskaita

V. *su.naĩ.* / *súnu.s* ~ sūnūs
K. *su.nũ* ~ sūnų
N. *su.ná.m* ~ sūnums
G. *súnus* ~ sūnus
Įn. *su.naĩ.s* / *su.nuĩ.* ~ sūnumis
Ines. *su.nuàse*⁴ ~ sūnuose
Ill. *su.núosna* ~ į sūnus
Š. *su.naĩ.* / *súnu.s* ~ sūnūs

V. *beržai.* ~ beržai
K. *beržũ* ~ beržų
N. *beržá.m* ~ beržams
G. *bá.ržus* ~ beržus
Įn. *beržai.s* ~ beržais
Ines. *beržuàse* ~ beržuose
Ill. *beržuosna* ~ į beržus
Š. *beržai.* ~ beržai

Kaip matyti iš pateiktų paradigmų, šnekteje vyksta aptariamųjų kamienų mišimas. Ypač išsiskiria šie *u* kamieno linksniai: vienaskaitos vardininkas, kilmininkas, galininkas, iliatyvas ir šauksmininkas; jie išsaugo *u* kamienui būdingas galūnes. Visi kiti vienaskaitos ir daugiskaitos linksniai sudaro homonimines formas su *a* kamieniu.

Iš linksniavimo pavyzdžių matyti, kad *u* kamieno vienaskaitos naudininko linksnio galūnė sutampa su *a* kamieno galūne. Aptariant vienaskaitos įnagininko linksnį,

² Po tildės ženkle pateikiamos į bendrinę kalbą atstatytos formos.

³ Dabartinėje šnekte šios formos galūnės siaurinimas jau nebesitaiko. Tačiau susiaurintų balsių buvimas kai kuriose šnektos formose, pvz.: *mišku.*, *lāpi.*, leidžia manyti, kad anksčiau šis reiškinys buvo daug platesnis. Todėl susiaurėjęs galūnės balsis ir galūnių sutapimas galėjo būti morfologinių kitimų priežastis.

⁴ Realiai šnekte nepasitaikančios formos sudarytos pagal kitų, vartojamų, žodžių analogiją. Šnekte laisvai vartojamos abiejų vietininkų – inesyvo ir iliatyvo – formos.

⁵ Toks dvibalsio *uo* tarimas – labai būdinga ir savita šnektos fonetinė ypatybė, išskirianti būtent šias apylinkes iš viso pietinių šnektų ploto.

pažymėtina, kad šnektoje vartojamos ir *u* kamienui būdingos formos, tačiau antroji gretiminė forma jau perėmusi *a* kamieno fleksiją.

Vienaskaitos inesyvo linksnio formos išlaikiusios *u* kamieno galūnes. Šauksmininko formos taip pat išlaikiusios *u*-kamienes galūnes.

Daug intensyvesnis *a* kamieno brovimasis į *u* kamieną pastebimas daugiskaitos paradigmoje. Matyti, kad daugiskaitos vardininko ir įnagininko linksniai turi po dvi formas, bet dažnesnė šnektoje yra su *a* kamieno fleksijomis. Visi kiti *u* kamieno daugiskaitos linksniai perėję į *a* kamieno linksniavimą. Didžiausią įtaką šių kamienų mišimui turi homoniminių formų gausa.

Nors *u* kamienas ir labai neproduktyvus bei negausus, visgi dalis senovinių fleksijų yra išlaikyta. Butrimoniškiai savo šnektoje išsaugojo *u* kamienui būdingas galūnes šiuose linksniuose: vienaskaitos vardininke, kilmininke, galininke, vietininke ir šauksmininke.

Be aptartojo *u* kamieno daiktavardžio *su.nūs* 'sūnus', šnektoje yra ir daugiau daiktavardžių, linkusių perimti *a* kamieno fleksijas, pvz.: *turgaĩ.* 'turgūs', *pietaĩ.* 'pietūs', *turgám* 'turgums', *pietám* 'pietums'. Dažniausiai su *a* kamieno galūnėmis vartojami daugiskaitos vardininko, kilmininko ir naudininko linksniai. Taigi galima teigti, kad šių dviejų kamienų sąveika šių dienų butrimoniškių šnektoje yra ypač glaudi.

Atskirai būtina aptarti *u* kamienui priskiriamo daiktavardžio *žmogūs* paradigmą. Kaip ir rytų aukštaičių uteniškių patarmėje, taip ir Butrimonių šnektoje, paradigma yra nevienalytė (plg. Rinkauskienė, 1998, 191).

Vienaskaita

- V. *žmo.gùs* ~ žmogus
- K. *žmo.gaũ.s* ~ žmogaus
- N. *žmõ·gu* ~ žmogui
- G. *žmõ·gu.* ~ žmogų
- Įn. *žmo.guñ.* / *žmõ·gu* ~ žmogumi
- Ines. *žmo.guĩ.* ~ žmoguje
- Ill. *žmo.guñ.* ~ į žmogų
- Š. *žmo.gaũ.* ~ žmogau

Daugiskaita

- V. *žmónę.s* / *žmóni.s* ~ žmonės
- K. *žmo.ñũ* ~ žmonių
- N. *žmo.nė·m* ~ žmonėms
- G. *žmónis* ~ žmones
- Įn. *žmo.nė·m* ~ žmonėmis
- Ines. *žmo.ní·se* ~ žmonėse
- Ill. *žmo.ní·sna* ~ į žmones
- Š. *žmónę.s* / *žmóni.s* ~ žmonės

Kaip matyti iš pateiktos paradigmos, beveik visi vienaskaitos linksniai yra *u* kamieno. Išsiskiria tik įnagininko linksnis, kurio antroji forma, turinti *a* kamieno fleksiją, vartojama kaip gretiminė. Šnekteje taip pat dažniau vartojama įnagininko linksnio forma, turinti *u* kamieno fleksiją.

Aptariant daugiskaitos formas, pastebėtina, jog paradigmoje sumišusios kelių kamienų galūnės. Daugiskaitos vardininko, kilmininko ir naudininko formos turi *ė* kamieno fleksijas. Pažymėtina ir tai, kad vardininko ir galininko linksnių galūnės gali būti dvejopos, kaip ir jau minėtoje uteniškių tarmėje. Jos gali turėti *ė* ir *i* kamieno fleksijas (plg. Rinkauskienė, 1998, 192). Remiantis J. Kazlausku (1968, 270), galima teigti, kad tokią mišrią paradigmą galėjo lemti tai, jog nagrinėjamas daiktavardis anksčiau buvęs priebalsinio linksniavimo tipo. Taip pat viena iš kamienų mišimo priežasčių galime laikyti *u* kamieno neproduktyvumą ir negausumą tiek bendrinėje kalboje, tiek tarmėse.

ju ir (*i*)*ja* kamienų mišimas

Tiriamajai Butrimonių šnektai, kaip ir daugeliui kitų tarmių, taip pat būdingas *ju* ir (*i*)*ja* kamienų mišimas (plg. Zinkevičius, 1966, 254). Nors *ju* kamienas šnekteje gana gausus, tačiau, kaip pastebi Z. Zinkevičius (1966, 254), senovinės jo galūnės išlaikytos žymiai prasčiau negu *u* kamieno. Kokios priežastys lėmė spartesnę *ju* kamieno nykimą, nustatyti sunku. Viena iš priežasčių J. Kazlauskas (1968, 240) įvardija naujos žodžių grupės, turinčios *ju* kamieno vienaskaitos ir (*i*)*ja* kamieno daugiskaitos formas, atsiradimą. Pasak J. Kazlausko, tai galėjo pagreitinti *ju* kamieno daugiskaitos formų nykimą. Palyginimui pateikiamos *ju* ir (*i*)*ja* kamienų paradigmos, vartojamos Butrimonių šnekteje.

ju kamienas

V. *põp̄ieris* ~ popierius
K. *põpieřo*. ~ popieriaus
N. *põpieřu* ~ popieriui
G. *põp̄ieri*. ~ popierių
Įn. *põpieřum* ~ popieriumi
Ines. *põpieřuj* ~ popieriuje
Ill. *põpieřun* ~ į popierių
Š. *põpieřau* / *põp̄ieris* ~ popieriau

(*i*)*ja* kamienas

Vienaskaita

V. *brólis* ~ brolis
K. *brólo*. ~ brolio
N. *brólu* ~ broliui
G. *bróli*. ~ brolių
Įn. *brólu* ~ broliu
Ines. *bróli.i* ~ brolyje
Ill. *brólin* ~ į brolių
Š. *bróli* ~ broli

Daugiskaita

V. *pōpierei* ~ popieriai

K. *pōpieŕu.* ~ popieriu

N. *pōpieræm* ~ popieriams

G. *pōpieŕus* ~ popierius

Įn. *pōpiereis* ~ popieriais

Ines. *pōpieŕuase* ~ popieriuose

Ill. *pōpieŕuosna* ~ į popierius

Š. *pōpierei* ~ popieriai

V. *brōlei* ~ broliai

K. *brōlu.* ~ brolių

N. *brōlæm* ~ broliams

G. *brōlus* ~ brolius

Įn. *brōleis* ~ broliais

Ines. *brōluase* ~ broliuose

Ill. *brōluosna* ~ į brolius

Š. *brōlei* ~ broliai

Kaip matyti iš pateiktų paradigmų, *ju* kamienas gana stipriai veikiamas produktyvesniojo (*i)ia* kamieno. A. Markevičius teigia (2009, 203), kad visose tarmėse *ju* kamieno daugiskaitos formos perėjusios į (*i)ia* kamieną, tačiau vienaskaitos linksniai išlikę. Toks reiškinys iš dalies būdingas ir tiriamajai Butrimonių šnekta. Kaip matyti, vienaskaitos paradigmoje vienaskaitos vardininko, kilmininko, naudininko ir galininko galūnės visiškai sutampa su (*i)ia* kamieno fleksijomis. Pasak Z. Zinkevičiaus (1966, 255), tarmėse dažnai pastebimas intensyvus santykis tarp *ju* ir (*i)ia* kamienų.

Žvelgiant į vienaskaitos paradigmą, matyti, kad įnagininko, inesyvo, iliatyvo ir šauksmininko formos yra išlaikiusios *ju* kamienui būdingas fleksijas. Vienaskaitos šauksmininko linksnio formos dažnai vartojamos kaip gretiminės su vienaskaitos vardininku. Taigi galima teigti, kad susidaro mišri paradigma, kurioje išlaikomi keli senojo kamieno linksniai (Markevičius, 2009, 190).

Iš daugiskaitos paradigmos matome, kad visi linksniai sutampa su (*i)ia* kamieniu. Nors šnektoje šio kamieno žodžių vartoseną gana stabili, tačiau akivaizdus dėsningas minėtų kamienų perėjimas iš vieno kamieno į kitą. A. Markevičius (2009, 202) pagrindinė *ju* kamieno nykimo priežastimi laiko menką jo produktyvumą. Z. Zinkevičius teigia (1966, 255), kad sunku išskirti lemiamas *ju* kamieno nykimo priežastis lyginant su *u* kamieniu.

Paminėtina, kad Butrimonių šnektoje egzistuoja ne tik *ju* ir (*i)ia* kamienų mišimas. Galimas ir atvirkštinis procesas, kai (*i)ia* kamienas perima *ju* kamieno fleksijas, pvz.: **al.ĝus* 'Algis', **vācūs* 'Vacys'. Toks atvirkštinis perėjimas dažniau būdingas tikriniams daiktavardžiams.

(i)ia ir ē kamienų mišimas

Aptariamųjų kamienų mišimas gana neįprastas reiškinys, nes (*i)ia* kamienas priskiriamas vyriškajai, o *ē* – moteriškajai giminei (Skardžius, 1996, 75). Kaip pastebi A. Markevičius (2009, 189), dažniausiai daiktavardžiai linkę pereiti į tos pačios giminės kamieną. Tačiau tiriamojoje Butrimonių šnektoje rasta keletas tokių mišimo atvejų,

kuomet vyriškosios giminės kamieno formos perėjusios į *ē* kamieno linksniavimą, pvz.: *saldai̯.nę.* ‘saldainis’, *sausai̯.nę.* ‘sausainis’, *meduàlę.* ‘meduolis’, *darbí.metę.* ‘darbymetis’.

Z. Zinkevičius (1966, 219) išskiria daiktavardžius, turinčius priešdėlį *pa-*, kurie turi gretimai vartojamas abiejų giminių formas. Tokios formos užfiksuotos ir Butrimonių šnekte, pvz.: *pamiškĩs / pamiškẽ* ‘pamiškė’, *palo.vĩs / palo.vę̃* ‘palovis’, *paupĩs / paupę̃* ‘paupys’. Palyginkime dabartines Butrimonių šnektos (*i)ja* ir *ē* kamienų paradigmas.

(i)ja kamienas

V. *daĩ.gę.* ~ dalgis
K. *daĩ.ġo.* / *daĩ.gę.s* ~ dalgio
N. *daĩ.ġu* / *daĩ.ġei* ~ dalgiui
G. *daĩ.gæ.* ~ dalgi
Įn. *daĩ.ġù* / *dalgė* ~ dalgiu
Ines. *daĩ.ġi.į* ~ dalgyje
Ill. *daĩ.ġin* ~ į dalgi
Š. *daĩ.ġi* ~ dalgi

ē kamienas

Vienaskaita

V. *žvã.kę.* ~ žvakė
K. *žvã.kę.s* ~ žvakės
N. *žvã.kei* ~ žvakei
G. *žvã.kæ.* ~ žvake
Įn. *žvakė* ~ žvake
Ines. *žvã.kę.į* ~ žvakėje
Ill. *žvã.kę.n* ~ į žvakę
Š. *žvã.ke / žvã.kę.* ~ žvake

Daugiskaita

V. *daĩ.gę.s* ~ dalgiai
K. *daĩ.ġu.* ~ dalgių
N. *daĩ.gę.m* ~ dalgiams
G. *dalgės* ~ dalgius
Įn. *daĩ.gę.m* ~ dalgiais
Ines. *daĩ.gę.se* ~ dalgiuose
Ill. *daĩ.gę.sna* ~ į dalgius
Š. *daĩ.gę.s* ~ dalgiai

V. *žvã.kę.s* ~ žvakės
K. *žvã.ku.* ~ žvakių
N. *žvã.kę.m* ~ žvakėms
G. *žvakės* ~ žvakes
Įn. *žvã.kę.m* ~ žvakėmis
Ines. *žvã.kę.se* ~ žvakėse
Ill. *žvã.kę.sna* ~ į žvakes
Š. *žvã.kę.s* ~ žvakės

Iš paradigmu matyti, kad šnekte vyksta intensyvus aptariamųjų kamienų mišinimas. Kaip buvo minėta, toks skirtingoms giminėms priklausančių kamienų mišinimas lietuvių kalboje gana retas reiškinys. Tokį kamienų mišinimą, kai vyriškosios giminės daiktavardžiai perima moteriškosios giminės kamienų galūnes, R. Rinkauskienė (2004, 67) pastebi ir uteniškių patarmėje bei nurodo kaip atvirkštinį.

Aptariant šių kamienų vienaskaitos paradigmą, išskirtina keletas svarbiausių mišimo atvejų. Vienaskaitos vardininko ir galininko formos visuomet turi *ē* kamieno galūnes. Tačiau šalia vienaskaitos kilmininko, naudininko ir įnagininko (*i)ja* kamienų formų vartojamos gretiminės formos, turinčios *ē*-kamienės fleksijas. Vienaskaitos inesyvo, iliatyvo ir šauksmininko linksniai yra išlaikę (*i)ja* kamienui būdingas galūnes. Šiose formose kamienų mišinimas nepastebimas.

Iš daugiskaitos paradigmos matyti, kad visi linksniai perėmę *ē* kamieno fleksijas. Daugiskaitos paradigmos formos perėjusios į moteriškojo linksniavimo tipo produktyvųjį *ē* kamieną.

Išvados

1. Išanalizavus vyriškojo linksniavimo daiktavardžių kamienų mišimo atvejus, galima išskirti kelias pagrindines priežastis, dėl kurių vyksta mišimo procesai:

- neproduktyviųjų kamienų daiktavardžiai linkę perimti produktyvesniųjų ir gausesniųjų kamienų fleksijas, pvz.: *su.naĩ.* / *sũnu.s* ~ 'sũnai / sũnũs'; šiuo atveju *u* kamienas perėmęs *a* kamieno galūnes;
- nemažą įtaką kamienų mišimui daro homoniminių formų buvimas, pvz.: daugiskaitos naudininko ir įnagininko linksniai vartojami kaip homoniminės formos, pvz.: *klėtim* 'klėtims'; taip pat būdingas homoniminių formų vartojimas, esantis tarp skirtingų paradigmu, pvz.: *vėjãem* 'vėjams', *vã.lnã.m* 'velniams', *galvijãem* 'galvijams', *svečã.m* 'svečiams'.

2. Ištyrus Butrimonių šnektos vyriškojo linksniavimo daiktavardžio paradigmas, išryškėjo šie kamienų mišimo atvejai:

- u* → *a*, pvz., *su.naĩ.* 'sũnai';
- iu* → (*i*)*ia*, pvz., *põpieris* 'popierius';
- (*i*)*ia* → *ē*, pvz., *sausã.nę.* 'sausainis'.

3. Pagrindinė priežastis, dėl kurios *u* kamienas linkęs perimti *a* kamieno galūnes, yra šio kamieno neproduktyvumas ir negausumas ne tik nagrinėjamoje Butrimonių šnekte, bet ir visose lietuvių tarmėse bei bendrinėje kalboje.

4. Įprasta, kad dažniausiai kamienai perima tos pačios giminės galūnes, pavyzdžiui, vyriškojo linksniavimo tipo kamienai perima vyriškojo linksniavimo tipo galūnes. Tačiau Butrimonių šnekte egzistuoja atvirkštinis procesas, kuomet vyriškojo linksniavimo tipo kamienų daiktavardžiai perima moteriškojo linksniavimo tipo galūnes, pvz., *sausã.nę.* 'sausainis'.

Literatūra

Anušauskienė, D., 2007, *Butrimonys*. Alytus: UAB „Albagrafija“.

DLKG – *Dabartinės lietuvių kalbos gramatika*, red. V. Ambrazas. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2006.

Kazlauskas, J., 1968, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika*. Vilnius: Mintis.

LKTCh – *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.

Markevičienė, Ž., 2001, *Aukštaičių tarmių tekstai 2*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.

- Markevičius, A., 2009, *Šiaurinių širvintiškių daiktavardžio linksniavimas ir jo istorija*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Morkūnas, K., 1994, Dėl priedzūkio ir jo ribų. – *Lietuvių kalbotyros klausimai* 34, 84–92.
- Rinkauskienė, R., 1998, Vyriškojo linksniavimo paprastėjimas uteniškių tarmėje. – *Baltistica* 33 (2), 185–197.
- Rinkauskienė, R., 2004, Moteriškojo linksniavimo daiktavardžių kamienų mišimas uteniškių tarmėje. – *Baltistica* 39 (1), 61–69.
- Rosinas, A., 2000, Linksnių sinkretizmo ir analogijos vaidmuo kai kurių linksnių formų raidoje. – *Baltistica* 35 (1), 59–74.
- Skardžius, P., 1996, *Rinkiniai raštai* 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
- Zinkevičius, Z., 1966, *Lietuvių dialektologija*. Vilnius: Mintis.
- Zinkevičius, Z., 1980, *Lietuvių kalbos istorinė gramatika* 1. Vilnius: Mokslo.

Mixing cases of the masculine noun stem of Butrimonys dialect

Rima Bakšienė¹, Kristina Gecevičiūtė²

¹ Lithuanian University of Educational Sciences, Department of Lithuanian Linguistics and Communication, T. Ševčenkos str. 31, LT03111 Vilnius, rima.baksiene@leu.lt

² Lithuanian University of Educational Sciences, Department of Lithuanian Linguistics and Communication, T. Ševčenkos str. 31, LT03111 Vilnius, kristina.geceviute@lf.leu.lt

Summary

The Butrimonys dialect is described in the article which is on the frontier of southern and western regions of *aukštaičiai*. It is the mixing cases of the masculine noun stem declension. The material of this research is in the texts, written in 2012–2013. Great importance is attached to morphological peculiarities and to establish the main reasons why the process of the mixing stems happens.

Having analysed the mixing cases of the masculine noun stem declension it was discovered that the mixing happens due to the influence of more productive stems. It is a frequent phenomenon that endings of one stem take the endings of the other stem. There are some cases when both forms are used, they are called adjacent forms.

Keywords: a noun, masculine declension, the mixing of the stems, a paradigm, productivity of the stem.

Gauta / Received 2014-01-07
Priimta / Accepted 2014-04-25